

Aspecte din București oglundite în arta plastică a veacului al XIX-lea la Muzeul de Artă al R. S. România

Veacul al XIX-lea în Principatele Române a fost o epocă de un mare pitoresc, prin rezeșile tendințe de occidentalizare și prin coexistența și întrepătrunderea unor elemente de influențe orientale și occidentale. Era epoca călătoriilor cînd oamenii gîndesc că „publicarînd” să „comunească” și compatrioților cele văzute, cînd moda portretelor făcute să devină un „suvenir” atrage artiștii străini în speranța unor comenzi bine plătite.

Lucrările de grafică (stampe, desene, acuarele) pe care le fac artiștii străini în trecere prin Principatele Române în prima jumătate a veacului al XIX-lea, constituiesc consemnarea unor imagini al căror descriptivism este mai lămurit decît paginile scrise. Între aceste imagini se află și Bucureștiul cu importanța pe care Capitala o are în ochii vizitatorului fie el artist ori simplu călător.

Lucrările de grafică sînt îndeobște foarte cunoscute, expuse mereu la ocaziile potrivite, reproduse, comentate și studiate fiind unele dintre primele relatări — mai substanțiale în imagini — referitoare la Bucureștiul de odinioară. Însă aspectele din viața orașului oglundite în pictură formează un material mai dispersat prin natura lucrărilor și prin datele sporadice ale execuției lor.

Cercetătorul trebuie deci să selecteze și să caute acele opere de pictură ale veacului al XIX-lea din care să poată desprinde înfățișări de odinioară, acestea fiind și ele la rîndul lor mai convingătoare poate decît un studiu informativ, pentru că pot înfățișa direct privitorului aspecte din istoria unui trecut reînviat în imagini.

Pictura românească modernă a veacului al XIX-lea este pînă către 1870, o vastă galerie de portrete, executate fie de artiști anonimi, fie de pictori străini și români.

În suita operelor anonime de la Galeria Națională se desprind individualizate personaje cu nume de rîsunet în viața culturală artistică și socială din Bucureștiul veacului trecut : cărturari cu priviri iscoditoare, lăutari în coloratele lor costume, cu cobza ce le aducea faimă și prețuire, negustori (Fig. 1), purtînd fesuri de catifea și frumoase costume orientale cu brîuri de mătase bogat înflorate, cu mătăniile evlavios atîrnate de gît. O lume întreagă fixată în culoare pe pinză păstrînd o imagine vie. În acest sens portretele veacului al XIX-lea din Galeria Națională sînt opere de artă dar și documente de epocă în același timp. În expunere vizitatorul cunoaște un număr de personaje pe care „rebelistii” de la 1848 din București îi desemnau sub numele de „risto-

1. Anonim : Portret de negustor român din secolul al XIX-lea.

Ulei pe pânză, 0,310 x 0,363, inv. nr. 3644.

crați". Îi găsim în portretele pictate de Töpfer (între 1800—1818) în care cercetătorul observă amuzant imbinarea de accesorii orientale la costume de moda apuseană dînd o notă inedită costumelor de atunci. Safta Ipsilante, Hătmăneasa Maria Cantacuzino, Vorniceasa Manu, Logofeteasa Maria Dudesca, Vornicul Mihail Manu sînt figuri care pentru istoricul ce vrea să ne învie viața unui veac trecut constituiesc reconstituiri fidele privind înfățișarea personajelor, îmbrăcămîntea și moda bucureșteană a celui început de secol. În fond toate acestea formează aspecte de viață și de epocă.

Un amănunt plin de farmec se desprinde din observarea portretelor care reprezintă autoportretul zugravului Nicolae Polcovnicul și pe soția sa Zamfirica cu copilul, pictate între 1826—1830. Zugravul apare auster, desprins parcă din fresca unei biserici, îmbrăcat în costum oriental cu calpac și giubea brodată cu jder, iar soția Zamfirica, ne apare în rochie de catifea neagră garnisită cu dantele după cea mai autentică modă apuseană. Fenomen de evoluție mondenă care se poate observa în foarte multe portrete de familie.

Urbind astfel cursul timpului se succede în fața privitorului un lung șir de portrete pictate de Anton Chladek, Ion Negulici, C. D. Rosenthal, Barbu Iscovescu, Mișu Popp, Constantin Lecca, Gheorghe Tattarescu și alții, păstrind în culoare și linie imaginea celor ce și-au înscris numele în istoria orașului și a țării (unii aparținând chiar epocii anterioare). Enăchiță Văcărescu în somptuosul său costum oriental, Nicolae Golescu în costum de vinătoare, Nicolae Bălcescu și Gheorghe Magheru pictați în exil, Anica Manu protectoarea artelor și a întrunirilor politice conspirative de la 1848 sub pretextul „soărelelor” și „ziafeturilor” și multe alte figuri de personalități și personaje, chipuri din trecut al căror nume a avut în acel veac ecou în viața orașului. Sub aspect artistic sînt portrete realizate ce urmăresc fidel transcrierea exactă a fizionomiei celor portretizați cu lux de amănunte vestimentare în care însă ochiul este surprins de frumusețea culorilor, de prețiozitatea și calitatea materiei, de virtuozitatea tehnică a execuției.

În a doua jumătate a veacului artiștii străini profesioniști ori amatori sînt puternic atrași de pitorescul vieții orașului și pictează aspectele ce oferă note proprii și caracteristice Capitalei. Încep astfel să apară în pictură tipuri de țigoveți, aspecte din viața celor care social aparțineau din ...

„I negoșime, profesorime
I ciocoime și calicime
I skolărime ș'ucenicime
Si toată centa de slugărime”

cum îi descrie cu intenții de satiră un poet reacționar de la 1848 prezentînd un moment politic în versuri.

Bîlciurile și Moșii unde se îngrămădeau toți locuitorii Capitalei, erau prilejurile în care artiștii puteau cuprinde și grupa în compoziții, populația atît de diversă ca aspect din București. Toată această lume uitată o întîlnim privind înfățișarea unui bîlci (Fig. 2) într-o zi din iarna anu-

E. Trenk Henric : *Tîrgul Moșilor*.

Ulei pe pînză 0,439 x 0,930. Semnat și datat stg. jos cu brun : H. Trenk 1887, nr. inv. 2751.

lui 1868 (ce se ținea pe locul denumit Tîrgul moșilor) pictat de Henric Trenk, pe atunci profesor la Liceul Gheorghe Lazăr din București. Moșii constituiau pentru bucureștenii acelui veac, unul din cele mai mari prilejuri de veselie. Aici se găseau strînse felurite distracții, restaurante cu muzici turești, vînzători ambulănți cu tot felul de mărfuri, scamatori de tot soiul, care cu strigătele și glumele lor măreau zarva tîrgului.

În imaginea acestui bîlei bucureștean, Trenk este cucerit de amestecul pitoresc al costumelor locale și orientale, de forfota mulțimii din a cărei mișcare creează un joc vesel de culori. Din aspectul acestei zile de tîrg artistul specializat în desenul documentar, redă cu o precizie de miniaturist specificul costumelor ce pot fi studiate cu certitudinea autenticității lor. Un oltean cu cobilița pe umeri, un turec bătrîn în fața unei tarabe cu dulciuri, un albanez cu alviță și bragă, țărânci adunate lîngă gîstele și curcile aduse la bîlei, țărani cocotați pe baloturile cu mărfuri din căruțe, toate redade într-o notație sigură care nu neglijează nici fundalul în care apar turla unei biserici, casele înconjurătoare și stilpii răsleți ai felinarelor cu „găzoaie”.

Observată cu atenție și în amănunt această compoziție cuprinsă într-un spațiu vast oferă astăzi cercetătorului reconstituirea fidelă privind atât aspectul general al tîrgului cu farmecul lui pitoresc cît și a participanților cu notele lor individuale prin tipul fizic și specificul costumului. Un tîrg pictat de Sava Hentia în 1889 consemnează cu totul altceva. În centru merge o trăsură cu orașeni sosind fără grabă la tîrg în care se

J. Trenk Henric: Soseala.

Ulei pe lemn 1,125 x 0,175. Semnat de. Jos cu brun: H. Trenk, nr. inv. 1233.

4. Aman Theodor : Bal costumat în atelier.

Ulei pe pânză 0,620 x 0,910. Semnat stg. jos cu roșu închis: Th. Aman, nr. inv. 7424.

observă un du-te vino de țigoveți mergând alene trăgând de sfoară baloane colorate. O atmosferă de repaus fără redarea detaliilor ori a elementelor pitorești ci numai un aspect de ansamblu de culoare și lumină. Tîrgul este privit de artist ca un loc de plimbare, fără forțotă, fără larmă. Redă o clipă de tihnă, cînd țăranii își adapă vitele și oamenii se plimbă fără țel încoace și încolo. Artistul român se interesează de aspectul general de lumină și culoare, nu de oameni, nu de costume, nu de specificul pitoresc al ambianței. Îl interesează pictura și problemele ei mai mult decît redarea subiectului în sine.

În vremea în care Trenk picta la noi (1851—1892) sacagiul, personaj pitoresc și caracteristic se îndeletnicea cu vindutul apei. Artistul înfățișează o scenă (Fig. 3) surprinsă la răsrucea unei mahalale bucureștene de acum un veac. Un sacagiu în haina albastră, cu căciula pe cap, cu pantalonii suflecați pînă la genunchi, desculț, cum se sta la vadal ori cișmeaua de unde căra apa, trece călare pe saca (un butoi pe două roste) prin oraș. Un cal alb trage sacușă și urcă domol panta uliței străjuită de o casă redată și ea în toate detaliile ei, de la strașina lată a acoperișului, la tinda ce se sfîrșește lîngă ușa de intrare din care se coboară pe trepte direct în stradă.

Lucrarea redă cu detalii și precizie farmecul unei asemenea scene de demult. Rezemată de zidul casei o bătrînă șade pe jos dormitînd lîngă o grămadă de pepeni verzi, apărați de soare cu o perdea în dungi albastre improvizată pe niște bețe. Este o zi de toamnă, cu lumină blindă, cu cer senin albastru. O atmosferă calmă, tihnită, plutește la răsrucea

ulii pe care trece alene sacaua, iar biciul cu care este înarmat sacagiul șade tot așa nemșcat ca și domița de măsurat apa agătată de sacă. Totul este înregistrat și redat de pictor cît cuprinde fuga ochiului, pînă la biserica din fundal, în fața căreia se distinge silueta unui bărbat în haine lungi orientale purtînd pe umeri o cobiliță cu vase de cărat apă. Către sfîrșitul veacului pictorul Theodor Aman este (poate fără intenție) un cronicar în imagini al vieții bucureștene din anii 1850—1891. Portretele de femei ale lui Theodor Aman: Femeia în rochie neagră, Doamna cu cățelul, Principesa Zoe Brîncoveanu și în general toate portretele sale privite sub unghiul documentării cercetătorului sînt în fond o prezentare fidelă a unor elegante personaje din vremea sa. Cu finețe și precizie, cu măiestrie și spirit de observație, pictorul redă toalete fastuoase, calitatea materiei, catifele somptuoase, atlasuri fosforescente, dantele spumoase, văluri transparente ca și strălucirea prețioasă a bijuteriilor. Moda unei vremi, gustul monden al epocii, aspectele oamenilor, sînt consemnate astfel cu pensula în culoare.

Scenele de gen pictate de Aman formează o suită de tablouri care prezintă aspecte din viața de familie, petrecute în interioare cu arhitectură spațioasă de un gust rafinat, în grădinile largi ale caselor de atunci cu parcuri în care oamenii distinși petrec, căci frumusețea Bucureștiului lui consta în mare parte în nesfîrșitele grădini cu care era înveșmîntat orașul. Toate operele acestea înfățișează aspecte dintr-un mediu social, obiceiuri din viața burghexiei aceluia veac. Tablouri de acest gen ca: Petrecere cu lăutari, vizite în atelier, scene în parc, serate, baluri costumate, oglindesc cu realism aspecte din viața mondenă a Bucureștiului. Privite din acest punct de vedere ele constituiesc documente de epocă căci în cadrul restrîns al ramelor se regăsește viața unei lumi care a dispărut. Scenele de gen pictate de Aman, petrecerile în familie, interioarele cu femei lucrînd, scriînd, primînd vizite, cîntînd la clavier, aspecte din case și atelierul artistului sînt în fond prezentarea unui stil de viață cu toate elementele de decor ale lumii de atunci, mobilier, costume, atitudini, și nu pot fi altceva pentru cercetătorul de istorie decît reconstituirea fidelă a unor aspecte din viața Bucureștiului de odinioară. În compoziția „Bal costumate în atelier” (Fig. 4) pictată de Aman cu ocazia balului pe care l-a dat la 16 februarie 1883, deși lucrarea a rămas neterminată, se pot distinge foarte bine mobilierul, tablourile artistului atîrnate pe pereți. În lumina tremurîndă a candelabrelor cu luminări, societatea cu pretenții din Bucureștiul acelor ani, costumată cu gust pentru petrecere stă discutînd în grupuri, glumînd și amuzîndu-se fără griji. Ochiul și mina artistului au fixat într-un joc liber de penel armonii cromatice și efecte de culoare de o remarcabilă frumusețe.

Privite și analizate în acest fel lucrările de pictură ale veacului al XIX-lea din Galeria Națională, redau chipuri, obiceiuri, medii sociale, tipuri și costume care, reunite, evocă pentru noi farmecul caracteristic al vieții de atunci. Lucrări de artă valoroase, operele din Galeria Națională păstrează o parte din ceea ce au fost imaginile vieții bucureștene de odinioară.

Aspects de Bucarest dans l'art plastique du XIX-ème siècle au Musée d'Art de la Roumanie

RÉSUMÉ

L'article met en évidence le caractère de document d'époque des certaines oeuvres d'art de valeur, datant du XIX-ème siècle, de la Galerie Nationale.

Dans ces oeuvres le chercheur peut étudier et détacher les aspects de Bucarest, portraits, types, costumes, images de la vie sociale de ces temps avec leur pittoresque caractéristique.

Vues en ensemble, ces oeuvres d'art forment au fond une chronique illustrée de la vie de Bucarest au siècle dernier.

Liste des illustrations

1. Anonyme : *Portrait de marchand roumain du XIX-ème siècle*. Huile sur toile 0,310 × 0,268 nr. inv. 3644.
2. Trenk Henric : *La foire des „Moșii”*. Huile sur toile 0,430 × 0,930. Signé et daté à gauche en bas en noir : H. Trenk 1867 no. inv. 2351.
3. Trenk Henric : *Vendeur d'eau*. Huile sur bois 0,125 × 0,175. Signé en bas à droite en noir : H. Trenk no. inv. 1233
4. Aman Theodor : *Bal costumé en stețev*. Huile sur toile 0,620 × 0,910. Signé à gauche en bas en rouge forcé : Th. Aman no. inv. 7424.